

אליפלט – פרשנות לשיר

יוסי גלובינסקי

נזמר נא את שיר אליפלט
ונגידה כולנו בקול:
כאשר עוד היה הוא רק ילד,
כבר היה הוא ביש גדא גדול.
בו שכנים ושכנות דיברו דופי
ואמרו שום דבר לא יועיל-
אליפלט הוא ילד בלי אופי,
אין לו אופי אפילו במיל.

אם גוזלים מידיו צעצוע,
הוא נשאר מבולבל ומחייך,
מחייך מבלי דעת מדוע,
וכיצד ובשל מה זה ואיך.

ונדמה כי סביבו, זה מוזר,
אז דבר מה התרונן כה ושר.
בלי מדוע ובלי כיצד,
בלי היכן ובלי איך ולמה,
בלי לאן ומאיזה צד,
בלי מתי ובלי אן וכמה.
כי סביב ככינור וחליל
מנגינה מאירה, מצלצלת.
אם נסביר לך מה זה יועיל,
איזה ילד אתה אליפלט.

בליל קרב ברעום אש מזנקת,
בין אנשי הפלוגה קול עבר:
העמדה הקדמית מנותקת,
מלאי תחמושת אזל בה מכבר.
אז הרגיש אליפלט כאילו
הוא מוכרח את המלאי לחדש,

וכיוון שאין אופי במיל לו,
הוא זחל כך ישר מול האש.

ובשובו מהומם ופצוע,
התמוטט הוא, כרע וחייד.
הוא חייד מבלי דעת מדוע,
וכיצד ובשל מה זה ואיך.

ובליבות חבריו, זה מוזר,
אז דבר מה התרוגן כה ושר.
בלי מדוע ובלי כיצד,
בלי היכן ובלי איך ולמה,
בלי לאן ומאיזה צד,
בלי מתי ובלי אן וכמה.
כי סביב ככינור וחליל
מנגינה מאירה, מצלצלת.
אם נסביר לך מה זה יועיל,
איזה ילד אתה אליפלט.

ובלילה חבוש קסדת פלד,
אט ירד המלאך גבריאל,
וניגש למראשות אליפלט,
ששכב במשלט על התל.
הוא אמר: אליפלט אל פחד,
אליפלט, אל פחד וחיל"
במרום לנו יש ממך נחת,
אף שאין לך אופי במיל.

זהו זמר פשוט גם תמוה,
אין ראשית לו וסוף והמשך,
זימרנוהו בלי דעת מדוע
וכיצד ובשל מה זה ואיך.

זימרנוהו כך סתם זה מוזר,
כי דבר מה התרוגן בו ושר...

פירוש השיר

נתחיל בשאלות:

1. למה נבחר השם אליפלט לאותו חיל לא יוצלח לכאורה שלבסוף התגלה כגיבור?
2. מדוע לא מוזכרים הוריו אלא רק שכנים ושכנות?
3. מילא שכנות מביעות רחמים על ילד לא יוצלח, למה לדבר דופי?
4. למה כל כך הרבה מילות שאלה: מדוע, כיצד, היכן, איך, למה, לאן, מאיזה צד, מתי, אן, כמה? מה זה, ועדת חקירה?
5. "כי סביב ככינור... עד מצלצלת" – לא משפט מיותר?
6. "אם נסביר וכו'" מה צריך להסביר?
7. "בליל קרב" – אם מדובר בשיר היפותטי, לא עדיף מעשה גבורה של זחילה ביום לעיני האויב?
8. ממתי אש קרב "מזנקת"? בדרך כלל אדם או חיה מזנקים. אש קרב נורית או משוגרת.
9. למה נבחר כוח של פלוגה ולא מחלקה או גדוד או כיתה?
10. למה דווקא המלאך גבריאל ירד אל אליפלט הפצוע ולא סתם מלאך, או המלאך רפאל למשל?
11. "המשלט על התל" – מה זה מוסיף לסיפור הגבורה המדובר, העובדה שהמוצב נחפר בראש תל?
12. "יש ממך נחת" – מה מוסיף סגנון מיוחד זה?
13. "זמר פשוט גם תמוה" – האם מרמז שיש משהו מעל לפשטות השיר?
14. אין ראשית, סוף והמשך" לשיר, מזמרים אותו כך סתם? למה?
15. "כי דבר מה התרונן בו ושר" – מהו ה"דבר מה"?

נזמר נא את שיר אליפלט

אלתרמן כתב את השיר ללהקת גייסות השריון לצורך הכללתו בתכניתה השנייה. זאת לבקשתה של ביתו של אלתרמן "תרצה" שהייתה חברת הלהקה והופיעה כבר בתכנית הראשונה ש"רצה" באותו זמן. השיר נמסר על ידי אלתרמן לנעמי פולני במאית להקת גייסות השריון בתחילת 1959 שהעבירה אותה להלחנה לסשה ארגוב. ההופעה הראשונה עם תרצה כסולנית הייתה באוקטובר 1959.

הראשון שחשב שבשיר אליפלט התכוון אלתרמן לקרב "תל מוטילה" היה ככל הנראה "פלמחניק" לשעבר מקיבוץ עמיעד. שמעה זאת ממנו אורית ברשי ביתו של גבי ברשי מ"פ פלוגה ב באותו קרב. למרבה הצער היא אינה זוכרת את שמו ולדעתה הוא נפטר לפני מספר שנים. ידיעה זו, התגלגלה כנראה בדרך לא דרך אל אתר המושב "אליפלט" שליד ראש פינה ובו נכתב שמקור שמו של המושב הוא על שמו של לוחם ניצול שואה שנפל

בקרב על תל מוטילה. מישהו טרח ועבר על כל שמות 41 הנופלים באותו קרב ואף לא אחד קרוי אליפלט. בנוסף – מצאתי אני שבעיתון הצופה מינואר 1951 מוזכר שמו של כפר העבודה לעולי תימן, "זנגריה – אליפלט". קרב תל מוטילה התרחש בתחילת מאי 1951 ולכן לא ייתכן שכפר העבודה "זנגריה" שהוקם על חורבות הכפר זנגריה (שתושביו עברו לעין טובא ונוסד שם יישוב משותף – "טובא זנגריה") יקרא אליפלט עוד בינואר לזכרו של לוחם שנפל ארבעה חודשים אחר כך. אבל, נצנץ במוחי רעיון שאלתרמן ב 1959 קרא לגיבור שירו "אליפלט" כי רצה לתאר אירוע גבורה מקרב תל מוטילה בו התארגנו הכוחות ליציאה לקרב מ "זנגריה" שכבר אז נקראה על הניר לפחות ולימים בפועל – מושב "אליפלט". בקרב נלחמו בין השאר שתי פלוגות של גדוד 21 של גולני שבהם חיילים שרובם עולים חדשים שאפילו עברית לא ידעו ועברו אימון קצר מאד – בקיצור "אליפלטים". חיילי פלוגה ב' זחלו ב"בודדת" בלילה מתל מוטילה למוצב ה"דמות" תחת אש כשבידיהם שקיות רימונים ללוחמים ומימיות מים לפצועים. לגבי הקרב קיימות כיום (חלקית גם ב 1959) שתי אסכולות, האחת מהללת את קרב הגבורה (בגוגל פזי שחם 2019) והשנייה ביקורתית בלשון המעטה (בגוגל אורי מילשטיין 2019). לגבי לוחמי ומפקדי שתי הפלוגות עצמם מגדוד 21 של גולני קיים קונצנזוס שלחמו בגבורה עילאית. בימים אלה מלאו 70 שנה לקרב תל מוטילה וראוי שייזכר ולו אגב שירו הנפלא של אלתרמן "אליפלט".

שכנים ושכנות

אלה שהיה להם ביקורת על המהלכים בקרב תל מוטילה היו יחידות "שכנות" בצבא שהעבירו ביניהן שמדובר לכאורה ב"פשלה". ה"הורים" – הרמטכ"ל דאז יגאל ידין וראש הממשלה ושר הביטחון בן גוריון דווקא שיבחו את הלוחמים ואף קידמו מיידית בדרגה את מפקד פלוגה א של גדוד 21 של גולני – זאב סלעי.

דיברו דופי

צה"ל ביצע תחקיר יסודי על מבצע תל מוטילה לצורך הפקת לקחים ושימור מוכנות ומקצועיות הצבא אבל גורמים בעלי אינטרס פוליטי לקחו את הביקורת הבונה להשמצות או דברי דופי.

זה מה שכתב הרמטכ"ל דאז יגאל ידין למפקד חטיבה 1 ולהקראה בפני חיילי החטיבה:

"יודע אני שבגלל טעמים פוליטיים ציבוריים – מנצלים חוגים מסוימים את אשר קרה במוטילה ואת העובדה שהפיקוד הצבאי אינו יכול לענות על כך ברבים – לענייניהם הם ומפיצים שמועות משמועות שונות הפוגעות ללא ספק במורל היחידות. כנגד זה אין לי עצה אלא להגביר את רוח יחידתנו, להחדיר בתוכם את העובדה האמתית שניצחנו בקרב וגרשנו את האויב, ולהורותם לענות לכל משמיצי הצבא, יושבי הקרנות וגיבורי השפתיים בבז ושאט נפש".

בלי מדוע ובלי כיצד, בלי היכן ובלי איך ולמה, בלי לאן ומאיזה צד, בלי מתי ובלי אן וכמה.

זה"ל ביצע תחקיר יסודי על מבצע תל מוטילה לצורך הפקת לקחים ושימור מוכנות ומקצועיות הצבא.

וכפי שכתב הרמטכ"ל דאז יגאל ידין:

"בגלל העובדה שהמטכ"ל רצה הפעם – וטבעי הדבר בתקופה של חסר קרבות – ללמוד עד המקסימום את הלקח מהקרב של מוטילה".

מדוע, כיצד, היכן, איך, למה, לאן, מאיזה צד, מתי, אן, כמה – כל אלה הן שאלות של ועדה שחוקרת את הקרב.

כמובן שאלתרמן מכניס כאן את הדברים בתוספת המילה "בלי" שהרי הוא מתייחס לאליפלט. אבל כמובן שאליפלט עצמו מספיק לו הרבה פחות מילות שאלה לצורך "בלי", אבל כאן יש צורך ברמז לסיפור המורכב של השיר ולא הפשוט.

כי סביב ככינור וחליל מנגינה מאירה, מצלצלת.

כאן מסרה לי קצה חוט "זהבה פרל" ממושב אלמגור שהיא האחראית על האנדרטה לזכרם של 41 חללי קרב תל מוטילה. "מוטילה" בערבית זה "צופיה" כלומר מביטה קדימה או סביב. ומה סביבה? "כנור" – הכנרת (עד כאן זהבה), "חליל" – קבר שיך איברהים סמוך לכינרת – אל חליל (או הירדן שהוא מאורך דמוי חליל), "מאירה" – נחל אור הממוקם מיד ממערב לתל מוטילה, "מצלצלת" – אולי גבעת זמזום. הערה: אין ספק שהקטע הזה דורש בירור נוסף.

בליל קרב

רמז אלתרמני לקרב תל מוטילה. פלוגה א של סלעי החלה בהסתערות לילית על הצבא הסורי שהתחפר במוצב הדמות. זאת כדי למנוע ממנו להישאר עד שתושג הפסקת אש וכך יזכו הסורים בשטח המפורז כמו שהיה באל חמה חודש קודם. שעת השין נקבעה ל 12 בלילה אולם לבסוף החל הקרב בשלוש בלילה. מדובר בראש חודש עברי כך שהלילה חשוך לגמרי ללא ירח בכלל.

ברעום אש מזנקת

האש הסורית תלולת המסלול שהפגיזה הן את פלוגה ב בתל מוטילה הן את פלוגה א למרגלות מוצב הדמות והן את השטח שביניהן הגיעה גם מעבר הירדן מהצד הסורי. הצד הסורי נקרא אז "הבשן". אלתרמן רומז על כך בהגדירו את האש הסורית - "מזנקת", לפי הפסוק התנכי היחיד המכיל את השורש לזנק: "יִזְנֶק מִן הַבְּשָׁן" (דברים לג, כב).

בין אנשי הפלוגה קול עבר: העמדה הקדמית מנותקת, מלאי תחמושת אזל בה מכבר.

אז הרגיש אליפלט כאילו הוא מוכרח את המלאי לחדש, וכיוון שאין אופי במיל לו, הוא זחל כך ישר מול האש.

פלוגה א של סלעי נקלעה למצב קשה מאד מול הסורים על מוצב הדמות כאשר הם כמעט חסרי תחמושת עם הרבה פצועים וללא מים. אז זחלו תחת אש שטוחת ותלולת מסלול חיילים מפלוגה ב של ברשי עם תחמושת רימונים ומימיות אל גדרות מוצב הדמות שם היו חיילי פלוגה א שקיבלו מהם את הציוד היקר. סלעי מ"פ פלוגה א בספרו "אש על מוצבינו" כותב:

"פלוגה ב עשתה כל שביכולתה, ואף מעבר לכך, כדי לסייע לנו במשך כל הקרב. ברגעים הקריטיים, תוך סיכון רב, הגיחו מדי פעם חיילי הפלוגה, בידיהם שקיות שנועדו להתחפרות ובהן רימוני יד, תחמושת רגילה ומשורשרת למקלעים, ומימיות מים שחולקו בעיקר לפצועים."

אט ירד המלאך גבריאל....

המלאך גבריאל שהוא כידוע מלאך האש והמלחמות מוזכר רק פעם אחת בתנ"ך ברדתו אל דניאל.

וְהָאִישׁ (איש = מלאך) גַּבְרִיאֵל אֲשֶׁר רָאִיתִי בְּחֶזֶן בְּתַחֲלָה מְעַף בֵּיעָף נֹגֵעַ אֵלַי כְּעַת מְנַחַת עָרֵב

...במרום לנו יש ממך נחת.

ולמעשה אומר לו שלמרות שהוא לא חושב עצמו ראוי לנבואה על אף מעשי הגבורה שעשה, ב"מרום יש ממנו נחת":

וְאֲנִי בָּאתִי לְהַגִּיד כִּי תְּמוֹדוֹת אֶתָּה

ששכב במשלט על התל.

רמז די ברור שהשתיל אלתרמן לקרב שהתנהל על תל ואכן נקרא עד היום קרב תל מוטילה.

זהו זמר פשוט גם תמוה.

יש בשיר סיפור גבורה של חיל היפותטי זה החלק ה"פשוט" שבשיר אבל החלק ה"תמוה" שבשיר שמעלה שאלות, מביא לחקירה עמוקה יותר – סיפור הגבורה של קרב תל מוטילה.

המשורר עזרא זוסמן כתב לחברו אלתרמן שיר ליובלו החמישים וקרא לו "צעד מכונף", כלומר לכל שיר של אלתרמן יש צד פשוט שהוא "הצעדים" אבל יש לו גם צד לכאורה "תמוה" שדורש שאילת שאלות ובעקבותיהן פיענוח שהוא "הכנפיים". בלשונו של זוסמן: "הפרח, הפשוט והמורכב, בו בנשימה אחת אמרו לפרוח".

גם בן גוריון כתב לאלתרמן: "אתה הזמת את הדעה שספרות טהורה ושירה זכה אינן בנות לוויה של מאורעות היום".

אין ראשית לו וסוף והמשך.

מסופר רק על אקט גבורה מסוים של חיל אחד המייצג קבוצת חיילים שביצעו מעשה גבורה באספקת נשק לחבריהם הלכודים תחת אש. לקרב הייתה התחלה והיה סיום והיה המשך אבל אלתרמן בחר את מעשה הגבורה הזה כמייצג את הקרב ואת החיילים "העולים חזרים שבקושי עברו אימון כלשהו שלחמו באומץ, במסירות, ובדבקות מופלאה במטרה, בנחישות ובהקרבה" (גבי ברשי מ"פ פלוגה ב שהיתה על תל מוטילה וממנה זחלו ה"אליפלים" תחת אש עם תחמושת ורימונים ומימיות אל פלוגה א שנלכדה במוצב הדמות בקרב תל מוטילה).

זימרנוהו כך סתם זה מוזר.

להקת גייסות השריון שרה את השיר הרציני וסוחט הדמעות הזה בתוך תכנית קלילה שכללה מערכונים והרבה עליזות. הם כמובן לא ידעו שזה שיר זיכרון לקרב תל מוטילה, או בלשון אחד המבקרים: "האמנם יש מקום לשיר "אליפלט" של נתן אלתרמן בתכנית זו?

כי דבר מה התרונן בו ושר...

יש בשיר מנגינה שמימית האופפת את הגיבורים הפשוטים של המלחמות, זו רוח הקרב שדוחפת אותם קדימה להשגת המטרה גם במחיר חייהם. יהי זכרם ברוך.

